

Arhitektūras profesors Eižens Laube – Latvijas Universitātes rektors

(25.05.1880 - 21.07.1967)

Arhitektūras profesors Eižens Laube Latvijas vēsturē pazīstams gan ar savu izcilo arhitekta darbu, gan ieguldījumu vairāku arhitektu paaudžu izglītošanā. Latvijas Universitātes (LU) rektora amatu E. Laube pildīja neilgu laiku - no 1922. gada 1. jūlija līdz 14. septembrim, pārejas periodā pēc Latvijas Augstskolas (LA) pārtapšanas par LU, LU satversmes pagaidu likuma pieņemšanas, Latvijas Augstskolas Organizācijas padomei beidzot darbu un nododot tās pilnvaras LU Padomei (Senātam). Būdams cilvēks ar ārkārtīgi augstu pienākuma apziņu un apzinādamies savas milzīgās noslodzes atbildību, viņš atteicās no kandidēšanas uz rektora posteni un ieteica atkārtoti ievēlēt Ernestu Felsbergu.

E. Laube bija viens no aktīvākajiem Latvijas Augstskolas dibinātājiem un pirmā tās ievēlētā augstākā oficiālā amatpersona. Jau Latvijas Augstskolas atklāšanas svinībās 1919. gada 28. septembrī E. Laube kā prorektors reprezentēja augstskolu un izpildīja visas rektora funkcijas, tai skaitā, visu mācībspēku vārdā nolasīja svinīgo solījumu, kā arī kā prorektors veica rektora funkcijas 1919. gada septembrī un oktobrī - LA pirmajā mācību darba periodā. Paša izveidotās Arhitektūras fakultātes dekāna pienākumus prof. E. Laube pildīja 1919.-1922., 1932.-1934., 1938.-1940. gados. 1940. gadā padomju vara viņu atcēla no visiem amatiem, izņemot darbu universitātē. 1944. gadā profesors E. Laube emigrēja uz Vāciju, kur piedalījās Baltijas universitātes dibināšanā un darbā. Miris 1967. gadā Portlendā, ASV, 87 gadu vecumā.

Izcilais latviešu arhitekts un arhitektūras profesors Eižens Laube dzimis 1880. gada 25. maijā Rīgā. Pamatizglītību viņš ieguva Pētera I reālskolā Rīgā no 1892. līdz 1899. gadam un iestājās Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļā, kuru pēc studijām 1899.-1906. gadā beidza ar arhitekta diplomu. Jau studiju laikā E. Laube uzsāka praktisko darbu arhitektūras jomā, 1900. gadā iestājoties arhitekta Konstantīna Pēkšēna birojā par viņa palīgu un kopīgi izstrādājot daudzus projektus, bet 1907. gadā atvēra pats savu arhitektūras biroju, kas ātri uzplauka. Līdz I Pasaules kara sākumam pēc E. Laubes projektiem un viņa vadībā tika uzcelts vairāk nekā simts celtnu,

pārsvarā īres nami Rīgā, kā arī gūtas vairākas godalgas arhitektūras projektu konkursos. Kopumā profesora E. Laubes devums arhitektūrā ir vairāk nekā 200 viņa projektētu namu Rīgā tautiskā romantisma, neoklasicisma un jūgendstilā. Ārpus Rīgas pazīstamākās ēkas ir Ķemeru viesnīca un Jelgavas cukurfabrika, arī Nāves salas kauju piemineklis un brāļu kapu pieminekļi Ķemeru un Slokā.

No 1907. līdz 1914. gadam E. Laube bija arhitektūras docents Rīgas Politehniskajā institūtā (RPI) un lasīja lekcijas tēlotāja ģeometrijā, ornamentu mācībā, perspektīvā un ēnu teorijā, mācīja arhitektūras zīmēšanu, arhitektūras formas, projektēšanu. Viņš bija pirmais latvietis no RPI mācībspēkiem, iespējams, pateicoties savām vācbaltu saknēm. No 1907. līdz 1908. gadam E. Laube bija arī Rīgas Latviešu biedrības organizēto Tautas kursu Tehniskās nodaļas pasniedzējs tehniskajā zīmēšanā un būvformās. Savas pelnītās popularitātes dēļ E. Laube no 1909. gada jau bija Rīgas pilsētas Būvvaldes arhitektūras māksliniecisko jautājumu eksperts un vairāku žūrijas komisiju loceklis, līdz arhitektūras uzplaukumu apstādināja karš.

Karam sākoties, E. Laube likvidēja savu arhitektūras biroju un kopā ar Rīgas Politehnisko institūtu evakuējās uz Maskavu, kur no 1915. līdz 1917. gadam pievērsās zinātniskajai pētniecībai. Rezultātā tapa izdevums *“Krāsu un formu loģika”* (1921). 1917. gadā atstāja revolūcijas pārņemto Krieviju un atgriezās Latvijā, kur pieņēma darba piedāvājumu strādāt uz RPI bāzes izveidotajās augstskolās. Vispirms - vācu okupācijas varas izveidotajā Baltijas Tehniskajā augstskolā, pēc tam īslaicīgās padomju varas noorganizētajā Latvijas Augstskolā (LA), tad atkal atjaunojās vācu Rīgas Tehniskā augstskola - praktiski saglabājot nepārtrauktu darbu visos pārmaiņu posmos.

Pēc Latvijas valsts nodibināšanās E. Laube piedalījās nacionālas Latvijas augstskolas veidošanā un bija LA pirmā ievēlētā augstākā oficiālā amatpersona. 1919. gada 1. septembrī bijušā Politehniskā institūta reorganizācijas komisijas vietā sāka darboties LA organizācijas komisija, ievēlot jaunās amatpersonas. Rektora vietu pagaidām atstāja vakantu, par pagaidu prorektoru ievēlēja E. Laubi un par viņa biedru Kārli Kundziņu. E. Laube tika arī ievēlēts par topošās Arhitektūras fakultātes dekānu, kā arī kā prorektors veica rektora funkcijas 1919. gada septembrī un oktobrī - LA pirmajā mācību darba periodā.

1919. gada 28. septembrī LA atklāšanā E. Laube kā prorektors izpildīja visas rektora funkcijas, tai skaitā, nolasīja visu mācībspēku vārdā svinīgo solījumu: *“Augsti turēt Latvijas augstskolas godu un slavu, vadīt to stingri zinātniskā garā, ieņemot cienīgu vietu pārējo augstskolu, savu vecāko māsu, slavenajā rindā, ar zinātnes palīdzību veicināt latviešu kultūras īpatnējo uzplaukšanu, valsts labklājību un dzīvot saviem audzēkņiem, kā saviem jaunākiem draugiem.”* Atceroties savu rektora amatā pavadīto laiku 1922. gadā, profesors E. Laube pēc daudziem gadiem raksta: *“Latvijas universitātes satversmes likumu kā pagaidu likumu Ministru kabinets apstiprināja 1922. g. vasarā, kad pagaidu rektora pienākumus vēl izpildīja prof. Felsbergs, bet Ministru kabinets 1922./23. mācības gadam mani apstiprināja par kārtējo rektoru. Bet es varēju palikt šajā amatā tikai vasaras brīvlaikā, jo šis lielais pienākums Universitātē prasīja visu cilvēku un neļāva man ilgākam laikam savienot to ar valstij atbildīgo darbu Saeimas nama pārbūvē, kas toreiz vēl intensīvi turpinājās. 1922. g. septembrī bij. Rīgas Politehniskā institūta aulā organizācijas padome sapulcējās pēdējo reizi, lai likvidētos un nodotu pilnvaras Universitātes padomei, kas nodibināta uz Universitātes satversmes likuma pamata un kuras prezidijs no valdības apstiprināts. Neskatoties uz to, ka es biju apstiprināts par kārtēju rektoru, man tomēr bija jālūdz atbrīvot mani no šī augstā amata. Pie šī gadījuma, kad Universitātes pamatorgāni mainījās, es atteicos un liku priekšā manā vietā ievēlēt profesoru Felsbergu; es arī personīgi lūdzu profesoru Felsbergu pieņemt ievēlēšanu, kas neapšaubāmi bija droša. Un tā profesoru Felsbergu 1922. gada rudenī ievēlēja par kārtēju Latvijas universitātes rektoru. Kaut arī es juridiski skaitos par pirmo ievēlēto Latvijas universitātes kārtēju rektoru, es tomēr uzskatu profesoru Felsbergu par faktiski pirmo Latvijas universitātes kārtēju rektoru.”*(no E. Laubes raksta Latvijas universitāte, Universitas, 1.10.1958).

Par profesoru E. Laube tika ievēlēts 1920. gadā. Par Arhitektūras fakultātes dekānu E. Laube ir bijis 1919.-1922., 1932.-1934., 1938.-1940. gados, un 1936.-1938. gados arī Universitātes padomes loceklis. Arhitektūras goda doktora grāds viņam piešķirts 1929. gada 14. septembrī, 1940. gada sākumā - Tēvzemes balva. Saņēmis arī Triju Zvaigžņu ordeni, Atzinības krustu un Zviedrijas Vāsas ordeni.

Paralēli pedagoģiskajam darbam E. Laube darbojās apmēram 15 komisijās un

sabiedriskās organizācijās, bija Arhitektu biedrības pirmais priekšsēdētājs (1924-1926), Nacionālās celtniecības komitejas loceklis un arhitektonisko jautājumu komisijas priekšsēdētājs (1936-1940), Valsts Prezidenta Rīgas pils izbūves komisijas priekšsēdētājs (1938-1940) u.c., arī pirmā speciālā žurnāla "*Latvijas Arhitektūra*" līdzdibinātājs, Karaliskā britu arhitektu institūta goda korespondētāj biedrs (no 1937. gada), Latvijas Profesiju kameras goda korespondents (no 1939. gada).

1940. gadā padomju vara profesoru Dr. arch. E. Laubi atstādināja no visiem amatiem, izņemot pedagoga darbu universitātē. 1944. gadā E. Laube devās emigrācijā uz Vāciju, kur Hamburgā līdzdarbojās Baltijas Universitātes dibināšanā, 1947. gadā kļuva par tās Arhitektūras un inženierzinātņu fakultātes profesoru, bet 1948.-1950. gados bija šīs fakultātes dekāns. 1950. gadā viņš pārcēlās uz ASV, kur pārsvarā pievērsās arhitektūras pētnieciskajam darbam. Miris Portlendā, Oregonas štatā, 1967. gada 21. jūlijā 87 gadu vecumā.

Literatūras un avotu saraksts:

1. Adamovičs, L. Latvijas Universitate 1919.-1939. Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919-1939. 1. daļa : Vēsturiskas un statistiskas ziņas par universitāti un tās fakultatēm. [Rīga] : Latvijas Universitate, 1939. 3.-102. lpp.
2. Arhitekta un zinātnieka jubileja. Latvija Amerikā, Nr. 39 (25.05.1955), 4. lpp.
3. Eižens Laube, 22 May, 1880, Riga - 21 July 1967, Portland, Oregon, USA / Rīgas Jugendstila centrs. Pieejams: <http://www.jugendstils.riga.lv/JugendstilsRiga//Laube/>
4. Kārklīšs, Valdemārs. Rīgas celtnieks stāsta. Laika Mēnešraksts, Nr. 2 (2.24.1960), 52.-57. lpp.
5. Kundziņš, Pauls. Latvijas arhitektu patriarchs. Laiks, Nr. 42 (5.25.1960), 3. lpp.

6. Kundziņš, Pauls. Profesors Dr. arch., h. c. Eižens Laube. Arhitekts, Nr. 10 (1960), 20.-22. lpp.
7. Kundziņš, Pauls. Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube 60 mūža gadus. Latvijas Arhitektūra, Nr. 4 (1940), 101.-104. lpp.
8. Laube, Eižens. Arhitekturas fakultate 1919-1939. Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919-1939. 1. daļa : Vēsturiskas un statistiskas ziņas par universitāti un tās fakultatēm. [Rīga] : Latvijas Universitāte, 1939. 105.-168. lpp.
9. Laube, Eižens. Latvijas Universitāte. Latviešu Studentu Centrālās Savienības Biļetens, Nr. 10 (1.12.1949), 4.-12. lpp.
10. Laube, Eižens. Latvijas Universitāte. Universitāte, Nr. 5 (1.10.1958), 3.-7. lpp.
11. Leimanis, Eižens. Daži ievērojamākie latviešu zinātnieki. Universitāte, Nr. 56 (1.10.1985), 16.-20. lpp.
12. Līdzšinējais augstskolas rektors prof. Laube un jaunais augstskolas rektors prof. Felsbergs : [foto]. Nedēļas, Nr. 3 (30.09.1922), 1. lpp.
13. Profesors Eižens Laube. Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919-1939. 2. daļa : Mācības spēku biografijas un bibliogrāfija. [Rīga] : Latvijas Universitāte, 1939. 11.-13. lpp.
14. Ritmanis, Z. Rīgas celtnieka piemiņai. Latvija Amerikā, Nr. 62 (5.08.1967), 3., 6. lpp.
15. Stars, Paulis. Eižens Laube (1880-1967) - arhitekts, arhitektūras teorētiķis un pedagogs. Pieejams: <http://www.vietas.lv/index.php?p=10&id=795>
16. Zēbauers, Valdis. Prof. Dr. arch. h. c. Eižena Laubes 75 mūža gadi. Universitāte, Nr. 3 (1.09.1956), 89.-91. lpp.